

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA’LIMNING UZVIYILIGI VA
UZLUKSIZLIGI HAMDA UNDAGI HARBIY TA’LIMNING O‘RNI**

*Umarov Ismoiljon Olimjonovich
Farg‘ona davlat universiteti
harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi*

**НЕПРЕРЫВНОСТЬ И ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ
В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И РОЛЬ ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В
НЕЙ**

*Umarov Ismoiljon Olimjonovich
Fergana State University
Lecturer at the Faculty of Military Education*

**CONTINUITY AND CONTINUITY OF EDUCATION IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN AND THE ROLE OF MILITARY EDUCATION IN IT**

*Умаров Исмоилжон Олимжонович
Ферганский государственный университет
преподаватель факультета военного образования*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida harbiy ta’limga tamoyil va ta’lim standartlarini joriy etish mavzusi ko‘rib chiqiladi. Harbiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy g‘oyalari, tamoyillari va usullari kengyoritib berilgan. Kompetensiyaning asosiy tushunchalari va harbiy ta’lim tizimi kontekstida kompetensiyalarning tasnifi ko‘rib chiqiladi. Harbiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish muammolari va istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Harbiy ta’lim, kursant, kompetensiyaviy yondashuv, ko‘nikmalar, bazaviy kompetensiya, kompetentlik, qiyin vaziyat, amaliy mashg‘ulotlar, mutaxassislik.

Аннотация: В данной статье рассматривается внедрения образовательных стандартов и принципов в военное обучение на основе компетентностного подхода. Описываются основные идеи, принципы и методы компетентностного подхода применительно к военному обучению. Рассматриваются основные понятия компетентности и классификация компетенций в контексте военной образовательной системы. Анализируются проблемы и перспективы внедрения компетентностного подхода в военное обучение.

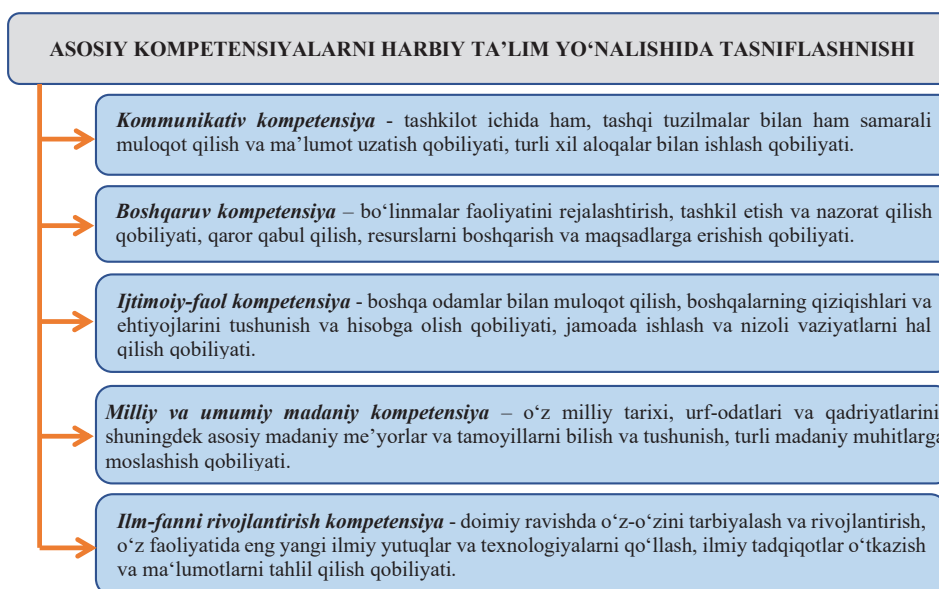
Ключевые слова: Военное обучение, курсант, компетентностный подход, навыки, базовая компетентность, компетенция, сложная ситуация, практическая подготовка, специальность.

Abstract: This article discusses the implementation of educational standards and principles in military training based on a competence-based approach. The main ideas, principles and methods of the competence approach in relation to military training are described. The basic concepts of competence and the classification of competencies in the context of the military educational system are considered. The problems and prospects of implementing the competence approach in military training are analyzed.

Keywords: Military training, cadet, competence approach, skills, basic competence, competence, difficult situation, practical training, specialty.

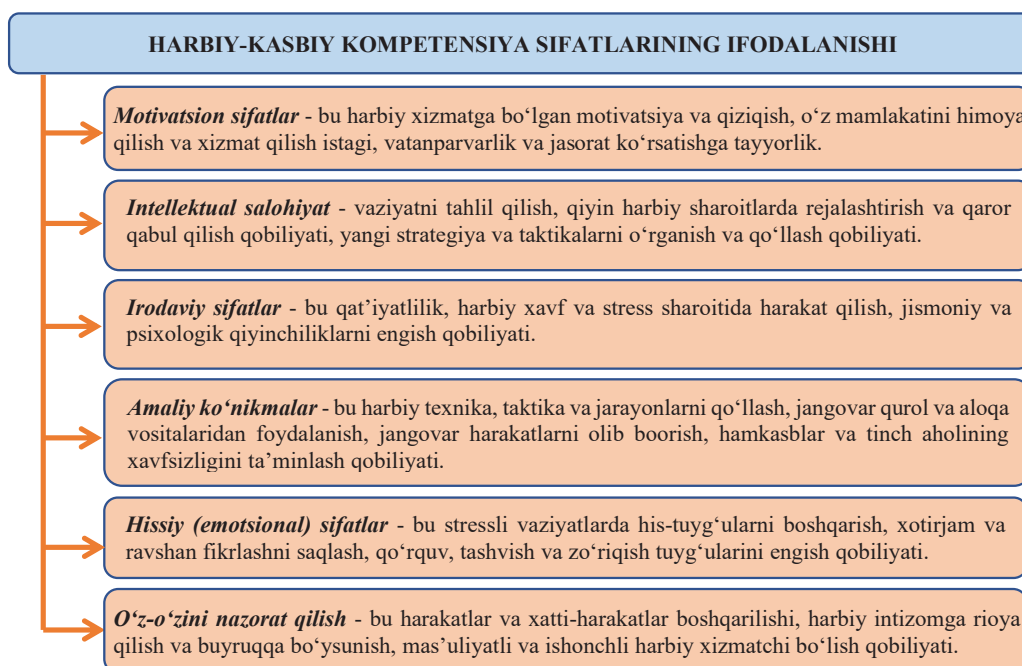
Kirish. O‘zbekiston Respublikasida ta’limning uzviyligi va uzluksizligi hamda undagi harbiy ta’limning o‘rni ham muhim ahamiyatga ega. Harbiy ta’lim (chaqiruvga qadar boshlang‘ich harbiy tayyorgarlik) o‘rta maktab o‘quv dasturiga kiritilgan bo‘lib, uning maqsadi o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy tayyorgarligini shakllantirish, fuqarolik mudofaasi va o‘zini himoya qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iboratdir. Harbiy ta’lim o‘quvchilarning

vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda va milliy o'ziga xosligini shakllantirishda ham muhim rol o'ynab, o'quvchilarda Vatanni himoya qilish uchun zarur bo'lgan fuqarolik qadriyatlari va ko'nikmalarini shakllantiradi.[2] Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, o'quvchilarni jismoniy tayyorlash, vatanparvarligi va fuqarolik qadriyatlarini shakllantirish uchun birinchi navbatda chaqiruvga qadar boshlang'ich harbiy tayyorgarlik harbiy rahbaridan kompetentlikni talab etadi. Shundan kelib chiqib, asosiy kompetensiyalarni harbiy ta'lim yo'nalishida quyidagicha tasniflash mumkin (1-rasm):

1-rasm. Asosiy kompetensiyalarni harbiy ta'lim yo'nalishida tasniflashnishi

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu kompetensiyalar ma'lum bir mamlakatga, harbiy doktrinaga va harbiy tashkilotning ehtiyojlariga qarab farq qilishi va to'ldirilishi mumkin.[13] Harbiy-kasbiy kompetensiya sifatlarini quyidagicha ifodalash mumkin (2-rasm):

2-rasm. Harbiy-kasbiy kompetensiya sifatlarining ifodalaniishi

Ushbu shakllardagi kompetensiya harbiy xizmatchilarga o'z vazifalarini samarali bajarishga

va harbiy xizmat paytida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli engishga yordam beradi.

Bundan tashqari, o'zbek olim-pedagoglari O.Xaitov va N.Umarovning tadqiqotlariga muvofiq kompetensiyalarning quyidagi tasnifini ajratib ko'rish mumkin:

1. Axborot bilan ishlashda kompetensiyalar: ma'lumot to'plash va tahlil qilish ko'nikmalari; qaror qabul qilish qobiliyati; ma'lumotlardan tegishli formatda samarali foydalanish va o'zgartirish.

2. Muvaffaqiyatga erishish bilan bog'liq kompetensiyalar: rejalashtirish qobiliyatlari; faoliyatni tashkil etish; olingan natijalarni tahlil qilish.

3. Odamlar bilan ishlashda kompetensiyalar: munosabatlarni boshqarish; muvaffaqiyatli jamoaviy ish; boshqalarga ta'sir o'tkazish qobiliyati.

4. O'z-o'zini takomillashtirish kompetensiyalari: o'z-o'zini tahlil qilish; kasbiy (professional) o'sish; innovatsion harakatchanlikka tayyorlik.

Kompetensiyalarni tasniflashga bunday yondashuv ularni muayyan toifalar asosida guruhlash imkonini beradi, bu esa kompetensiyalarni tizimli tushunishga yordam beradi.

Shuningdek, olim E.S. Zair-Bek kompetensiyaviy yondashuvni o'rganib, uslubiy kompetensiyalarning quyidagi turlarini aniqladi:

Maqsadli kompetensiya ta'lim va rivojlanish maqsadlarini rejalashtirish va shakllantirishda ishtirok etish, shuningdek, o'z harakatlarini ularga erishish uchun ongli ravishda yo'naltirish qobiliyatini anglatadi. Bunga aniq maqsadlarni aniqlash, ularni kontekstga moslashtirish va ularga erishishga qaratilgan harakatlarni amalga oshirish qobiliyati kiradi. Maqsadli kompetensiya, shuningdek, maqsadlarga erishishni baholash va kerak bo'lganda o'z harakatlariga tuzatishlar kiritish qobiliyatini o'z ichiga oladi;

Mazmunli kompetensiya deganda ta'lim yoki faoliyat yo'naltirilgan mavzu bo'yicha etarli bilim va tushunchaga ega bo'lish qobiliyati tushuniladi. Ushbu kompetensiya nafaqat faktlar va nazariyalarni bilishni, balki olingan bilimlarni muayyan vaziyatlarda tahlil qilish, talqin qilish va qo'llash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Mazmunli kompetensiya, shuningdek, mavzu sohasidagi bilimlarning dolzarbligi va rivojlanishini kuzatish hamda ulardan foydalanish uchun turli xil usul va vositalarni qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi;

Kompetensiya monitoring doirasida ta'lim yoki kasbiy faoliyat jarayoni va natijalarini muntazam ravishda kuzatib borish va baholash qobiliyatini anglatadi. Bunga ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, ish sifatini baholash, muammoli daqiqalarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini topish qobiliyati kiradi. Monitoring sohasidagi kompetensiyalar, shuningdek, mezonlar va baholash ko'rsatkichlarini belgilash, ma'lumotlarni yig'ish vositalarini ishlab chiqish va olingan natijalar asosida harakatlar samaradorligini aniqlash qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Olim M.B.Urazova loyiha faoliyati kontekstida kompetensiyalarning quyidagi tasnifini taklif qiladi:

Refleksiv kompetensiya loyiha faoliyati kontekstida o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini, ish jarayoni va erishilgan natijalar ustidan aks ettirishni anglatadi. Bu shaxsning kuchli va zaif tomonlaridan xabardor bo'lishi, xatolarni tahlil qilish va ish faoliyatini qanday yaxshilashni bilishni o'z ichiga oladi. Refleksiv kompetensiya, shuningdek, tajribadan o'rganish, tanqidni qabul qilish va uni rivojlantirish va takomillashtirish uchun ishlatishni o'z ichiga oladi. Refleksiv kompetensiya bilan bog'liq muhim ko'nikmalar qiyin vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va o'zgarishlarga moslashish qobiliyatidir;

Kognitiv kompetensiya loyiha faoliyati kontekstidagi analitik, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini, shuningdek, turli fan sohalarida keng dunyoqarash va bilimga ega bo'lishni anglatadi. Bu ma'lumotni tahlil qilish va qayta ishlash, muammolarni hal qilish, strategiyalarni ishlab chiqish va natijalarni bashorat qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kognitiv kompetensiya, shuningdek, g'oyalarni yaratish, mantiqiy fikrlash zanjirini yaratish va turli manbalardan ma'lumotlarni sintez qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kognitiv kompetensiya bilan bog'liq muhim ko'nikmalar tanqidiy fikrlash, farazlarni shakllantirish va sinash, nazariy bilimlarni amalda qo'llash va ularning harakatlari natijalarini tahlil qilish qobiliyatidir;[14]

Axborot kompetensiyasi loyiha faoliyati kontekstida turli xil axborot resurslari va

vositalarini samarali topish, baholash, tanlash va ulardan foydalanish qobiliyatini anglatadi. Bunga ma'lumot qidirish va to'plash ko'nikmalari, olingan natijalarni tahlil qilish va tanqidiy baholash qobiliyati va to'plangan ma'lumotlarni tartibga solish va taqdim etish qobiliyati kiradi. Axborot kompetensiyasi, shuningdek, axborot bilan ishlash tamoyillari va usullarini tushunishni, shu jumladan uning ishonchliligi, dolzarbligi va loyiha vazifasi uchun dolzarbligini baholashni o'z ichiga oladi. Axborot kompetensiyasi bilan bog'liq muhim ko'nikmalar – bu axborot texnologiyalari va vositalaridan samarali foydalanish qobiliyati, shuningdek ma'lumotni tushunarli shaklda taqdim etish qobiliyatidir;

Kommunikativ kompetensiya loyiha faoliyati kontekstida loyiha doirasida boshqa odamlar bilan samarali va samarali muloqot qilish qobiliyatini anglatadi. Bunga boshqalarni tinglash va tushunish qobiliyati, o'z fikrlari va g'oyalarini ifoda etish qobiliyati va ishonchli muloqot qilish va ishonirish qobiliyati kiradi. Kommunikativ kompetensiya, shuningdek, turli xil aloqa uslublariga moslashish qobiliyatini, ommaviy nutq so'zlash va taqdimotlarni o'tkazish qobiliyatini, shuningdek, nizolarni samarali boshqarish va loyihaning boshqa ishtirokchilari bilan konstruktiv munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kommunikativ kompetensiya bilan bog'liq muhim ko'nikmalar tinglash va savol berish qobiliyati, o'z fikrlari va g'oyalarini aniq va mantiqiy ifoda etish qobiliyati, og'zaki bo'lmagan signallarni tushunish va muloqotdagi madaniy farqlarga moslashish qobiliyatidir;[12]

Ijtimoiy kompetensiya loyiha faoliyati kontekstida boshqa odamlar bilan samarali muloqot qilish va hamkorlik qilish qobiliyatini anglatadi. Bunga jamoada ishlash, vazifalarni samarali topshirish, boshqalarni rag'batlantirish va ilhomlantirish qobiliyati va nizolarni konstruktiv hal qilish qobiliyati kiradi. Ijtimoiy kompetensiya, shuningdek, loyihaning hamkasblari, sheriklari va manfaatdor tomonlari bilan ishonchli munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini, shuningdek, turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarga moslashish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy kompetensiya bilan bog'liq muhim ko'nikmalar samarali muloqot qilish, boshqalarni tinglash va tushunish, muammolarni hal qilish va guruh kontekstida qaror qabul qilish qobiliyatidir.

Tadqiqot davomida “kompetensiya” tushunchasining yagona ta'rifi va kompetensiyalarni tasniflashning umumiy tizimi yo'qligi aniqlandi. Biroq, tahlil natijalari xorijiy va mahalliy pedagogikada o'xshash muammoli yondashuvlarga ishora qiladi, bu esa akmeologik kontekstda shaxsning kompetensiyasini rivojlantirish yo'nalishini tasdiqlaydi. Shuningdek, yuqorida keltirib o'tilgan ma'lumotlar harbiy xizmatga ega bo'lmagan shaxslarga nisbatan umumiy so'zlar bilan keltirilganligi hamda tadqiqotimiz yo'nalishi shundan iboratki, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik harbiy rahbarlarida o'quv-jangovar sifatlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirish mavzusida bo'lganligini inobatga olgan holda barcha kompetensiyalarga qo'shimcha ravishda o'zgartirishlar kiritilishi, ya'ni harbiy shaxslarga nisbatan qaratilgan bo'lishi lozim deb topdik.

Mutaxassislarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuv asosidagi konsepsiyalariga asoslanib, chaqiriqqacha boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarlari kompetensiyalarining quyidagi paradigmasini asoslash mumkin:

1. Bazaviy kompetensiyalar

chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarining o'quv-jangovar sifatlarini rivojlantirishga bo'lgan ijtimoiy talabni to'liq anglash;

chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbari uchun kasbiy kompetensiyaning bazaviy kompetensiyalari (jismoniy, aqliy, ijtimoiy, kasbiy);

chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarida o'quv-jangovar sifatlarini rivojlantirish omillarini belgilovchi kompetensiyalar (shartlar, amaliy mashqlar va topshiriqlar, doimiy aloqa va munosabatlar, birgalikdagi faoliyat, o'z-o'zini rivojlantirish va baholash).

2. Umumiy kompetensiyalar

kompetensiyaviy yondashuv asosida chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarlarida o'quv-jangovar sifatlarini rivojlantirishga oid nazariy asos;

kompetensiyaviy yondashuvdan foydalangan holda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarlarida o'quv-jangovar sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan tashkiliy faoliyat mahorati.

3. Xususiy kompetensiyalar

o'quv-jangovar faoliyatga yo'naltirilgan amaliy mashqlar va topshiriqlar to'plamini, kompetensiyalar elementlariga (integrativ yondashuv, loihalash, texnologizatsiya) vaziyatli mashqlarni ishlab chiqishda kompetensiyalar;

rivojlanish, maslahat, tuzatish usullarini oqilona qo'llashda kompetensiyalar.

Ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash bo'yicha xorijiy va mahalliy tadqiqotlarni tahlil qilishda ko'pchilik olimlarning fikrlari umumiyligi aniqlandi, chunki kompetensiya har doim shaxsning shaxsiy qiziqishi sharti bilan faoliyatda shakllanadi va namoyon bo'ladi.

Ta'lim tizimiga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish kursantlarga o'z ko'nikmalari va bilimlarini rivojlantirish uchun noyob imkoniyat yaratadi. Ular amaliy loyihalarda faol ishtirok etishlari, olgan bilimlarini amalda qo'llashlari va ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishlari mumkin. Ushbu yondashuv, shuningdek, kursantlarda ijodkorlik, mustaqillik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Oxir oqibat, kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish materialni chuqurroq va mustahkamroq o'zlashtirishni ta'minlaydi va kursantlarni kelajakdagi muvaffaqiyatli karyera uchun tayyorlaydi.[7]

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, harbiy ta'limga kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim standartlari va tamoyillarini joriy etish kursantlarni rivojlantirish va ularni Qurolli Kuchlar xizmatiga tayyorlash uchun zarur va dolzarb qadamdir. Kompetensiyaviy yondashuv nafaqat bilimlarni, balki muvaffaqiyatli harbiy xizmat uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni, malakalarni va shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga ham e'tibor qaratish imkonini beradi. [3] Kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish, shuningdek, materialni chuqurroq va mustahkamroq o'zlashtirishga va harbiy ta'lim bitiruvchilari uchun xizmat faoliyati davomida foydali bo'ladigan barqaror ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Kursantlar amaliy loyihalarda faol ishtirok etish, o'z bilimlarini amalda qo'llash va o'zlarining ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq, harbiy ta'limning ko'rsatmalarini qat'iy bajarish, bo'ysunish va intizom kabi xususiyatlarini hisobga olish kerak. Shuning uchun kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish harbiy sohaning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilishi kerak.[11]

Umuman olganda, harbiy ta'limga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish individual rivojlanish, etakchilik fazilatlarini rivojlantirish va kelajakdagi harbiy mutaxassisni tayyorlash uchun imkoniyatlar yaratadi. Bu harbiy mutaxassislarni tayyorlash sifati va samaradorligini oshirishga yordam beradi, bu mamlakat xavfsizligi va himoyasi uchun muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi 406-sonli "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni;

O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 9-yanvardagi 458-sonli "O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to'g'risida"gi Qonuni;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 12-sentabrdagi RQ-4447-sonli "O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining harbiy xizmatni o'tash tartibi to'g'risida"gi Farmoni;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi PF-5106-son "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Farmoni;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-4947-sonli "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni;

2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-sonli "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni;

Abdullayev R.I. Psixologiya operatsiyalari. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi NMIU, 2004.

Abdulla Sher. Axloqshunoslik -Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.

Alixonto'ra Sog'uniy. Turkiston qayg'usi. -Toshkent, Sharq, 2003.

Bekmurodov M. Milliy mentalitet va rahbar ma'naviyati,. –T., Adolat, 2003.

Vatan tuyg'usi. –Toshkent:, O'zbekiston, 1996.

Vatan himoyasi – muqaddas burch /Tuzuvchilar: Inoyatov I.V., Abilov M.H. – Toshkent: O'zbekiston, 2001.

Jo'rayev N. Xalqaro terrorizm va mintaqaviy mojoralar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2001.